

УДК 37.091.3:811=161.2

DOI 10.31494/2412-9208-2019-1-2-310-318

TYOLOGICAL EXPRESSIONS OF A SIMPLE COMPLICATED SENTENCE THROUGH THE PRISM OF THE DIDACTIC ASPECT

ТИПОЛОГІЙНІ ВІЯВИ ПРОСТОГО УСКЛАДНЕНОГО РЕЧЕННЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ ДИДАКТИЧНОГО АСПЕКТУ

TETIANA TIUTIUMA,

post-graduate student

<https://orcid.org/0000-0001-8700-6509>

t.tytyma@mdu.in.ua

Boris Grinchenko Kyiv University

✉ 13-B Timoshenko St.,
Kyiv, 04212

ТЕТЯНА ТЮТЮМА,

аспірантка

*Київський університет імені
Бориса Грінченка*

✉ вул. Тимошенка, 13-Б
м. Київ, 04212

Original manuscript received: August 17, 2019

Revised manuscript accepted: September 27, 2019

ABSTRACT

The study under discussion is an outline of the basic views on the models of complication. The purpose of the author's orientation was to conduct a comprehensive analysis of textbooks and manuals for pupils and students of philology, aimed at covering the section of a simple complicated sentence for the formation of syntactic skills of future teachers of Ukrainian language and literature. Special attention was paid to the differentiation of such models of complication as detached members (semi-predictive constructions) and indirect secondary parts of the sentence (specifications).

The results of a thorough analysis of educational and methodological support for institutions of general secondary education and institutions of higher education have shown that the problem of models of complication is implemented in different ways. It is not a simple one, because its implementation always requires an individual approach to its manifestation. The interpretation of the term "simple complicated sentence" is proposed. The basic components of the formation of syntactic skills in the future teachers of Ukrainian language and literature are determined, which are manifested in the ability to analyze, identify, differentiate the models of complication of their semantic-syntactic and formal-grammatical functions in the sentence. Directions of corrections of textbooks and manuals for institutions of general secondary education and higher education institutions are specified.

The perspective of further researches is seen in the theoretical evaluation of the models of indirect secondary parts of the sentence, their manifestations and functions on the communicative level; the analysis of educational work programs, programs of studying of syntax in the context of formation of syntactic skills of future teachers of languages.

Key words: *detached members, indirect secondary parts of the sentence, model of complication, textbooks and manuals, simple complicated sentence, syntactic skills.*

Постановка проблеми. Питання ускладнення структури простого речення попри тривалу історію вивчення залишається актуальним, оскільки воно тісно пов'язано з наявністю різних теоретичних засад на моделі ускладнення та їх реалізації в методичному забезпеченні майбутніх учителів української мови та літератури. Тема “Просте ускладнене речення” є важливою для опанування студентами-філологами в контексті формування синтаксичних умінь, оскільки за семантичними і граматичними ознаками ускладнені речення займають проміжне місце між простим і складним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі відомості з вивчення “Простого ускладненого речення” відображені в дослідженнях таких лінгвістів, як Л. Булаховський (Булаховський, 1958), І. Вихованець (Вихованець, 1993), Є. Галкіна-Федорук (Галкіна-Федорук, 1964), К. Городенська (Городенська 1991), В. Горяний (Горяний, 2004), П. С. Дудик (Дудик, 2010), А. Загнітко (Загнітко, 2001), М. Заборна (Заборна, 2002), Н. Іваницька (Іваницька, 1989), Л. Іванова (Іванова, 1991), Л. Кадомцева (Кадомцева, 1986), В. Кононенко (Кононенко, 1990), І. Кучеренко (Кучеренко, 1976), П. А. Лекант (Лекант, 1974), М. Плющ (Плющ, 2009), І. Слинько (Слинько, 1994) та ін.

Проблема опрацювання зазначеної теми в шкільному дискурсі знайшла своє висвітлення в працях вітчизняних учених, які розробили теоретичні засади викладання синтаксису: О. Біляєв (Біляєв, 1981), В. Горяний (Горяний, 2004), П. Дудик (Дудик, 2010), Н. Іваницька (Іваницька, 1989), М. Пентиліук (Пентиліук, 2005), К. Плиско (Плиско, 1978), Р. Христіанінова (Христіанінова, 1991) та ін.

Мета статті – комплексно проаналізувати типології вияви простого ускладненого речення крізь призму дидактичного аспекту. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких основних завдань: з'ясувати й порівняти викладення проблеми ускладнення в теоретичних та дидактичних джерелах; визначити основні складові у формуванні синтаксичних умінь в учнів та майбутніх учителів української мови та літератури; запропонувати коригування дидактичних джерел відповідно до сучасного лінгвістичного погляду на проблему.

Предмет дослідження – чотири шкільних підручники для 8 класу з української мови авторів О. Заболотного та В. Заболотного (2016), О. Авраменка та співавторів (2016), С. Карамана, О. Глазової (2016); підручники для закладів вищої освіти: “Синтаксис української мови” К. Шульжука (2004), “Сучасна українська мова” М. Плющ (2009), “Синтаксис української мови” П. Дудика (2010), монографії “Грамматика української мови. Синтаксис”, “Нариси з функціонального синтаксису” І. Вихованця (1993/1992), “Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект” А. Загнітка (2009) та посібник “Синтаксис сучасної української мови” І. Слинька (1994), “Сучасна українська мова” А. Мойсієнко та співавторів (2013).

Теоретико-методологічну основу дослідження, у якому, на нашому думку, найповніше викладено тему становлять: підручник І. Вихованця

“Грамматика української мови” (1993) та монографії А. Загнітка “Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект” (2001), А. Мойсієнка та співаторів “Сучасна українська мова: синтаксис” (2013).

Виклад основного матеріалу. В. Кононенко “Просте ускладнене речення” визначає як синтаксичну конструкцію, що характеризується синтаксичними і семантичними зв'язками та відношеннями, які доповнюють зв'язки й відношення між членами простого неускладненого речення (Українська мова: Енциклопедія, 2004 :751). А поняття ускладнення пов'язують насамперед із напівпредикативністю – особливим синтаксичним значенням, що виступає близьким до предикативного (Загнітко, 2001).

У сучасному українському мовознавстві розрізняють два підходи до ускладнення: семантико-синтаксичний та формально-граматичний. Перший реалізує декілька пропозицій у реченні, а останній розширює його структурну схему.

У зв'язку з названими підходами моделі ускладнення речення розмежовують. Одні дослідники виокремлюють чотири моделі:

1) відокремлені члени (напівпредикативні конструкції) (далі – ВЧ) та опосередковані другорядні члени (уточнювальні) (далі – ОДЧ);

2) однорідні члени;

3) звертання, що не перебувають у позиції підмета;

4) вставні та вставлені слова або конструкції (Дудик, 2010; Шульжук, 2004).

Інші мовознавці пропонують п'ять моделей, розмежовуючи ВЧ та ОДЧ (Вихованець, 1993; Загнітко та Миронова, 2013; Загнітко, 2001; Мойсієнко, 2013). Такий підхід вимагає поглиблення, оскільки питання розмежування та виявлення таких ускладнень потребує індивідуального підходу щодо його вияву.

І. Слинко вважає, що вчення про відокремлені члени є недостатньо опрацьованим, бо в ньому головна увага приділена інтонаційно-смісловій стороні цього явища, тобто обґрунтовано, по суті, пунктуацію (Слинко, 1994). Інші дослідники розглядають опосередковані другорядні члени як пояснювально-уточнювальні звороти. Таке трактування, на думку дослідників, аргументовано недостатньою з'ясовністю деяких особливостей, а отже, неможливістю зарахувати їх до членів речення (Слинко, 1994: 364).

Не заперечуючи доцільності та необхідності нових підходів до проблем відокремлених другорядних членів речення, І. Вихованець трактує ускладнювальні компоненти як відокремлені та опосередковані другорядні члени (Вихованець, 1993).

А. Загнітко вважає, що ОДЧ та ВЧ відрізняються між собою і семантично, і структурно. Перші мають конкретизувальну семантику, можуть стосуватися головних і поширювальних компонентів – членів речення, поєднуються лише опосередкованим або пояснювальним зв'язком. Натомість відокремлені (напівпредикативні конструкції) містять додаткове повідомлення, співвідносяться з відповідними типами

поширювальних членів речення і належать саме до них та поєднуються зі структурою висловлення особливим напівпредикативним зв'язком (Загнітко, 2001).

На підтвердження означеної думки наводимо речення з ОДЧ *Слава Богу наробився, завтра прийде, розкине покоси, щоби різуха сохла, а тоді рушить виорати поле їхнє коло річки, біля дороги, що веде до міста* (Лис, 2016). У цьому реченні виділений другорядний член речення, пов'язаний із реченням опосередковано, через наявність ще одного члена речення тотожної семантики: *...а тоді рушить виорати їхнє поле коло річки + ...а тоді рушить виорати їхнє поле біля дороги, що веде до міста* (Лис, 2016). Означена конструкція є конкретизувальною (уточнювальною), де другий член, уточнюючи попередній, розвиває думку в новому напрямі.

Описуючи моделі простого ускладненого речення для закладів загальної середньої освіти, лінгводидакти уникають дефініцій "просте ускладнене речення", деякі не вживають термін "ускладнене речення" (Заболотний, 2016) або вживають його лише для зазначення теми (Караман, 2016; Глазова, 2016) та підчас зразків розбору (Авраменко, 2016). У шкільному дискурсі більшість лінгводидактів орієнтуються на чотиримодельну структуру ускладнення (Караман, 2016; Заболотний, 2016; Глазова, 2016). Однак є і ті, що презентують п'ятирівневу модель (Авраменко, 2016).

Розглядаючи уточнювальні члени як окрему модель, О. Авраменко зазначає, що уточнювальні члени конкретизують або пояснюють значення інших членів речення; здебільшого уточнювальними бувають обставинні й прикладки; їх на письмі відокремлюють комами, а в усному мовленні – інтонацією (Авраменко, 2016:158). Зауважимо, що уточнювальні члени відокремлюються ще тире (після переліку однорідних членів перед таким вказівним словом) та двокрапкою (коли вказівник-займенник стоїть перед іменником узагальнювального значення).

У підручнику автор не тільки не подає різновидів уточнювальних членів (власне-пояснення, конкретизацію (уточнення), включення), а й під час пояснення їх відокремлення не диференціює власне-пояснення та включення, що виявляється в об'єднанні сполучників та сполучних слів таких як: *тобто, або (=тобто), чи (=тобто)* (власне-пояснення) та *наприклад, особливо, зокрема, у тому числі* (включення).

Зазначена тема у шкільному дискурсі спрямована на формування в учнів таких знань, умінь та навичок:

1) розрізнення ускладнювальних моделей (поняття, виражальні можливості);

2) правильне вживання розділових знаків та обґрунтування їх;

3) використання таких речень в усному та писемному мовленні;

які формують як синтаксичні, так і пунктуаційні вміння. Однак слід звернути увагу на те, що не всі дослідники прописують означені категорії в підручниках (Авраменко, 2016; Глазова, 2016).

У ЗВО методичне забезпечення, у якому висвітлено основні

питання синтаксису простого ускладненого речення, представлено підручниками та посібниками: “Грамматика української мови. Синтаксис”, “Нариси з функціонального синтаксису” І. Вихованця (1993/1992), “Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект” А. Загнітка (2009); “Синтаксис української мови” К. Шульжука (2004), “Сучасна українська мова” М. Плющ (2009), “Синтаксис української мови” П. Дудика (2010), “Сучасна українська мова: синтаксис” А. Мойсієнка, І. Арібжанова, В. Коломийцева (2013), “Синтаксис сучасної української мови” І. Слинька (1994) та ін.

Одним з основних джерел формування синтаксичних умінь у студентів-філологів є підручники І. Вихованця та А. Загнітка. У них мовознавці синонімічно використовують терміни “просте ускладнене речення” та “неелементарне”, розмежовуючи ВЧ та ОДЧ. А. П. Загнітко наголошує, що така відмінність виявлювана й на основі зв'язків, де ВЧР виявляється на основі субординації, ОДЧ – координації.

Чотири моделі ускладнення пропонують К. Шульжук та П. Дудик. Вчені зазначають, що відокремлення слід розглядати як ускладнення синтаксичної структури, де воно набуває більшої самостійності. Вони звертають увагу на те, що уточнювальні члени речення не становлять окремого різновиду та можуть бути всіма членами речення, а саме поняття уточнення інтерпретують як:

1) речення, що конкретизує поняття та звужує його (Шульжук, 2004);

2) інтонаційне виділення одного другорядного члена речення, який пояснює, деталізує значення іншого (Дудик, 2010).

У підручнику “Сучасна українська мова” М. Плющ під час вивчення теми “Просте ускладнене речення” ОДЧ не розглянуто.

Розмежування уточнення та відокремлення з'явилося в середині ХХ століття, де уточнювальні члени речення потрактовані як ті, що пов'язані з реченням опосередковано через наявність ще одного члена речення тотожної семантики (Загнітко, Миронова, 2013).

У педагогічному словнику С. Гончаренка зазначено, що «уміння – це здатність належно виконувати певні дії, заснована на доцільному використанні людиною набутих знань і навичок. Формування умінь проходить декілька стадій: ознайомлення з умінями, усвідомлення їх смислу, початкове опанування ними, самостійне і точне їх виконання (Гончаренко, 1997).

Відповідно синтаксичні вміння майбутніх вчителів розглядаємо як систему набутих знань і навичок різних структурних рівнів синтаксису (словосполучення, речення, текст, складне синтаксичне ціле), що проходять декілька стадій.

Під час опанування темою “Просте ускладнене речення” студенти-філологи мають набути таких синтаксичних умінь:

- 1) аналізувати й осмислювати синтаксично ускладнені прості речення, їх семантичну складність;
- 2) диференціювати моделі ускладнення;

3) простежувати смислові та синтаксичні відношення між компонентами;

4) виявляти закономірності та особливості моделей ускладнення.

Отже, знання, уміння та навички учнів і студентів філологів співвіднесені між собою, що виявляється у розрізненні ускладнювальних моделей та їх виявом на комунікативному рівні.

Висновки і пропозиції. Аналіз навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти та закладів вищої освіти, показав, що проблема моделей ускладнення представлена по-різному. Вона не є простою, адже її реалізація завжди потребує індивідуального підходу щодо її вияву.

Просте ускладнене речення – синтаксична одиниця, що має один предикативний центр, де ускладнювальні моделі доповнюють зв'язки і відношення між членами простого неускладненого речення.

Орієнтуючись на пунктуаційні особливості ВЧ та ОДЧ, деякі дослідники не розмежують їх. Однак слід пам'ятати, що синтаксис не зумовлений пунктуацією, а є лиш її виявом.

На сьогодні вже з'ясована різниця між відокремленими та опосередкованими компонентами, а отже, є необхідність у коригуванні підручників та посібників, де тему опосередковані (уточнювальні речення) мають розглядати не в контексті відокремлених членів речень, а окремо.

Основними складовими у формуванні синтаксичних умінь у майбутніх учителів української мови та літератури є вміння аналізувати, виявляти, диференціювати моделі ускладнення їх семантико-синтаксичні та формально-граматичні функції у реченні.

Перспективі наступних досліджень убачаємо в теоретичному осмисленні моделі ОДЧ, їх вияв та функції на комунікативному рівні; аналізі навчальних робочих програм, комплексів навчально-методичного забезпечення, навчальних планів із синтаксису в контексті формування синтаксичних умінь у майбутніх вчителів-словесників.

Література

1. Авраменко О. М. Українська мова : підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Авраменко О. М., Борисюк Т.В., Почтаренко О. М. – К. : Грамота, 2016. – 176 с.
2. Біляев О. М. Сучасний урок української мови. – К.: Рад. школа, 1981. – 176 с.
3. Булаховській Л. А. Питання синтаксису простого речення в українській мові / Л. А. Булаховський // Дослідження синтаксису української мови. – К., 1958. – С. 11–43.
4. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: підручник / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
5. Галкина-Федорук Е. М. Изменения в системе простого и осложнённого предложения в русском литературном языке XIX века. – М.: Просвещение, 1964. – 196 с.
6. Глазова О. П. Українська мова: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів / О. П. Глазова. – Харків : Фоліо, 2016. – 288 с.
7. Гончаренко С. І. Український педагогічний словник / С.І. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 375 с.
8. Городенська К. Г. Дери́вація синтаксичних одиниць. – К.: Наук. думка, 1991. – 192 с.

9. Горяний В. Д. Вивчення синтаксису простого речення в школі / В. Д. Горяний, Н. В. Чернієнко. – Х.: Основа, 2004. – 112 с.
10. Дудик П. С. Синтаксис української мови : підручник / П. С. Дудик. – К. : Академія, 2010. – 380 с.
11. Заболотний О. В. Українська мова: підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. – К. : Генеза, 2016. – 224 с.
12. Загнітко А. П. Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект / А. П. Загнітко, Миронова Г. М. – Masarykova univerzita, 2013. – 225 с.
13. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис: монографія / А. П. Загнітко. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с.
14. Заоборна М. С. Просте речення. Складні випадки аналізу: [навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів]. – Тернопіль: підручники і посібники, 2002. – 126 с.
15. Іваницька Н. Л. Синтаксис простого речення. Складні випадки аналізу. – К.: Вища шк., 1989. – 63 с.
16. Кадомцева Л. О. Українська мова: Синтаксис простого речення. – К.: Вища шк., 1986. – 178 с.
17. Караман С. О. Українська мова: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів / [Караман С. О., Горошкіна О. М., Караман О. В., Попова Л. О.]. – К. : Літера ЛТД, 2016. – 296 с.
18. Кононенко В. І. Синтаксичні зв'язки в ускладненому реченні / В. І. Кононенко // Укр. мова і літ. в шк. – 1990. – № 1. – С. 25–30.
19. Кучеренко І. К. Логіко-синтаксична природа речень з однорідними членами // Мовознавство. – 1976. – № 4. – С. 29–37.
20. Лекант П. А. Синтаксис простого предложения в современном русском языке. – М.: Высш. шк., 1974. – 158 с.
21. Лис В. С. Діва Млинища: роман. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 368 с.
22. Мойсієнко А. К. Сучасна українська мова: Синтаксис: підручник / [Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін.]. – К. : Знання, 2013. – 238 с.
23. Пентиліук М. І. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах: [підруч. для філологічних факультетів університетів] / [за редакцією проф.]. – К.: Ленвіт, 2005. – 400 с.
24. Плиско К. М. Викладання синтаксису української мови / К. М. Плиско. – К.: Ряд. шк., 1978. – 184 с.
25. Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова: підручник / [Плющ М. Я., Бевзенко С. П., Грипас Н. Я. та ін.]; за ред. Плющ М. Я. – [7-ме вид., стер]. – К. : Вища шк., 2009. – 430 с.
26. Слинко І. І. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання: навч. посібник / Слинко І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. – К. : Вища шк., 1994. – 670 с.
27. Українська мова: Енциклопедія. [редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), М. П. Зяблюк та ін.] – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Укр. енцикл., 2004. – 824 с.
28. Христіанінова Р. О. Просте речення в шкільному курсі української мови: Посібник для вчителя / Р. О. Христіанінова. – К.: Рад. шк., 1991. – 160 с.
29. Шульжук К. В. Синтаксис української мови: підручник / К. В. Шульжук. – К. : Академія, 2004. – 408 с.

References

1. Avramenko O., Borysiuk T., Pochtarenko O. (2016) *Ukrainska mova* [Ukrainian language]: pidruch. dlia 8 kl. zahalnoosvit. navch. zakl. Kyiv : Hramota [in Ukrainian].
2. Bilyayev O. M. (1981) *Suchasny'j urok ukrayins'koyi movy* [Modern lesson of the

Ukrainian language]. Kyiv: Rad. shkola [in Ukrainian].

3. Bulaxovs`kij L. A. (1958) *Py`tannya sy`ntaksy`su prostogo rechennya v ukrayins`kij movi* [The question of the syntax of a simple sentence in the Ukrainian language] / L. A. Bulaxovs`kyj // *Doslidzhennya sy`ntaksy`su ukrayins`koyi movy`*. – K., 11–43 [in Ukrainian].

4. Vykhovanets I. R. (1993) *Hramatyka ukraïnskoi movy. Syntaksys* [Grammar of the Ukrainian language]: pidruchnyk. Kyiv : Lybid [in Ukrainian].

5. Galky`na-Fedoruk E. M. (1964) *Y`zmeneny`ya v sy`steme prostogo y` oslozhnënnogo predlozheny`ya v russkom ly`teraturnom yazyke XIX veka* [Changes in the system of a simple and complicated sentence in the Russian literary language of the nineteenth century]. – M.: Prosveshheny`e [in Russian].

6. Hlazova O. P. (2016) *Ukraïnska mova* [Ukrainian language]: pidruchnyk dlia 8 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. Kharkiv : Folio [in Ukrainian].

7. Goncharenko S. I. (1997) *Ukraïnskyi pedagogichnyj slovnyk* [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

8. Gorodens`ka K. G. (1991) *Dery`vaciya sy`ntaksy`chny`x ody`ny`cz`* [Derivation of syntactical units]. – Kyiv: Nauk. Dumka [in Ukrainian].

9. Goryany`j V. D. (2004) *Vy`vchennya sy`ntaksy`su prostogo rechennya v shkoli* [Studying the syntax of a simple sentence in school] / V. D. Goryany`j, N. V. Cherniyenko. – Xarkiv: Osnova [in Ukrainian].

10. Dudyk P. S. (2010) *Syntaksys ukraïnskoi movy* [Syntax of the Ukrainian language]: pidruchnyk. Kyiv : Akademia [in Ukrainian].

11. Zabolotnyi O. V., Zabolotnyi V. V. (2016) *Ukraïnska mova* [Ukrainian language]: pidruch. dlia 8 kl. zahalnoosvit. navch. Zakl. Kyiv : Heneza [in Ukrainian].

12. Zahnitko A., Myronova H. (2013) *Ukraïnskyi syntaksy: teoretyko-prykladny aspekt* [Ukrainian syntax: theoretical and applied aspect] Masarykova univerzita [in Ukrainian].

13. Zahnitko A.P. (2001) *Teoretychna hramatyka ukraïnskoi movy: Syntaksys* [Theoretical grammar of the Ukrainian language: Syntax]: monohrafiia. Donetsk: DonNU [in Ukrainian].

14. Zaoborna M. S. (2002) *Proste rechennya. Skladni vy`padky` analizu: navchal`ny`j posibny`k dlya studentiv vy`shhy`x pedagogichny`x navchal`ny`x zakladiv* [Simple sentence. Complex cases of analysis: a manual for students of higher pedagogical educational institutions]. Ternopil` : pidruchny`ky` i posibny`ky` [in Ukrainian].

15. Ivany`cz`ka N. L. (1989) *Sy`ntaksy`s prostogo rechennya. Skladni vy`padky` analizu* [Syntax of simple sentence. Complex cases of analysis]. Kyiv :Vy`shha shk. [in Ukrainian].

16. Kadomceva L. O. (1986) *Ukrayins`ka mova: Sy`ntaksy`s prostogo rechennya* [Ukrainian language: Syntax of simple sentence.]. Kyiv :Vy`shha shk. [in Ukrainian].

17. Karaman S. O., Horoshkina O. M., Karaman O. V., Popova L. O. (2016) *Ukraïnska mova* [Ukrainian language]: pidruchnyk dlia 8 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. Kyiv: Litera LTD [in Ukrainian].

18. Kononenko V. I. (1990) *Sy`ntaksy`chni zv`yazky` v uskladnenomu rechenni* [Syntactic ligaments in the complicated sentence], *Ukr. mova i lit. v shk. 1.* 25–30 [in Ukrainian].

19. Kucherenko I.K. (1976) *Logiko-sy`ntaksy`chna pry`roda rechen` z odnoridny`my` chlenamy`* [Logic-syntactic nature of sentences with homogeneous members], *Movoznavstvo.* 4. 29–37 [in Ukrainian].

20. Lekant P. A. (1974) *Sy`ntaksy`s prostogo predlozheny`ya v sovremennom russkom yazyke* [The syntax of a simple sentence in modern Russian]. Moskva: Vyssh. shk. [in Russian].

21. Lys V. S. (2016) *Diva Mlynshha: roman.* Xarkiv: Knyzhkovyj Klub «Klub

Simejnogo Dozvillya» [in Ukrainian].

22. Moisiienko A.K., Aribzhanova M.I., Kolomyitseva V.V. (2013) *Suchasna ukrainska mova. Syntaksys* [Contemporary Ukrainian language. Syntax]: pidruchnyk. Kyiv. : Znannia [in Ukrainian].

23. Pentylyuk M. I. (2005) *Metodyka navchannya ukrayins'koyi movy v serednikh osvithnikh zakladakh: pidruch. dlya filolohichnykh fakul'tetiv universytetiv* [Methodology of teaching the Ukrainian language in secondary education institutions: underground. for philological faculties of universities] Kyiv. :Lenvit, 2005. [in Ukrainian].

24. Plysko K. M. (1978) *Vykladannya syntaksysu ukrayins'koyi movy* [Teaching the syntax of the Ukrainian language]. Kyiv. : Ryad. shk. [in Ukrainian].

25. Plyushh M. Ya. (2009) *Suchasna ukrayins'ka literaturna mova* [Contemporary Ukrainian language]: [7-me vyd., ster]. Kyiv: Vyshha shk. [in Ukrainian].

26. Slynko I. I., N. V. Huivaniuk, M. F. Kobylanska (1994) *Syntaksys suchasnoi ukrainskoi movy: Problemni pytannia* [Syntax of modern Ukrainian language problem issues]: navch. posibnyk. Kyiv : Vyshcha shk. [in Ukrainian].

27. «Ukrainska mova». *Entsyklopediia* [Ukrainian language. Encyclopedia] (2004). 2-e vyd. vopr. i dop. Kyiv : Ukrainska entsyklopediia [in Ukrainian].

28. Khrystianinova R. O. (1991) *Proste rechennya v shkil'nomu kursii ukrayins'koyi movy: Posibnyk dlya vchytelya* [Simple sentence in the Ukrainian language school: Teacher's Guide]. Kyiv: Rad. shk. [in Ukrainian].

29. Shulzhuk K. V. *Syntaksys ukrainskoi movy* [Syntax of the Ukrainian language]: pidruchnyk. Kyiv : Akademiia, 2004. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Запропоноване дослідження являє собою окреслення основних поглядів на моделі ускладнення. Мета орієнтації автора було проведення комплексного аналізу підручників і посібників для школярів та студентів-філологів, що спрямовані на висвітлення розділу просте ускладнене речення для формування синтаксичних умінь у майбутніх учителів української мови та літератури. Особлива увага приділялася диференціації таких моделей ускладнення як відокремлені члени (напівпредикативні конструкції) та опосередковані другорядні члени (уточнювальні).

Результатом ретельного аналізу навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти та закладів вищої освіти було встановлено, що проблема моделей ускладнення реалізується по-різному. Вона не є простою, адже її реалізація завжди потребує індивідуального підходу щодо її вияву. Запропоновано трактування терміну "просте ускладнене речення". Визначено основні складові формування синтаксичних умінь у майбутніх учителів української мови та літератури, що виявляється у вміннях аналізувати, виявляти, диференціювати моделі ускладнення їх семантико-синтаксичні та формально-граматичні функції у реченні. Окреслено напрями коршування підручників та посібників для закладів загальної середньої освіти та закладів вищої освіти.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в теоретичному осмисленні моделі опосередкованих другорядних членів, їх вияв та функції на комунікативному рівні; аналізі навчальних робочих програм, навчальних планів із синтаксису в контексті формування синтаксичних умінь у майбутніх вчителів-словесників.

Ключові слова: відокремлені члени, моделі ускладнення, навчальні підручники та посібники, опосередковані другорядні члени, просте ускладнене речення, синтаксичні вміння.